

UOT: 332.05

KƏND TƏSƏRRÜFATINDA RİSKLƏRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNİN METODOLOJİ ƏSASLARI

Qalib Qabil oğlu Şərifov, i.ü.f.d.,

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, “Aqrar tədarük və təchizat” ASC, şöbə müdiri

Tel.: (070) 592-42- 43; e-mail: galib.sharifov@att.gov.az

Firdovsi Fikrət oğlu Fikrətzadə, i.ü.f.d.,

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzi, direktor

Tel.: (055) 207-70-13; e-mail: firdovsi.fikretzade@atm.gov.az

Xülasə

Kənd təsərrüfatında risklərin idarə edilməsi sisteminin formalaşdırılması onun metodoloji əsaslarının daha dəqiq öyrənilməsinə tələb edir. Bununla əlaqədar məqalədə kənd təsərrüfatında mövcud olan risklərin təsnifatı nəzərdən keçirilir, istehsal risklərinə olan tələblər aydınlaşdırılır, risklərin qiymətləndirilməsində istifadə üçün ölkənin kənd təsərrüfatının xüsusiyyətlərini nəzərə alan istehsal risklərinin təsnifatı, risk matrisası, ehtimal və şiddət cədvəlləri təklif olunur, Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatında istehsal risklərinin müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi prosesində istifadə edilmiş bəzi sənəd nümunələri təqdim olunur.

***Açar sözlər:** risklərin idarəedilməsi, kənd təsərrüfatı, risklərin təsnifləşdirilməsi, əməliyyat riskləri, risklərin eyniləşdirilməsi, risklərin təhlili, risklərin qiymətləndirilməsi.*

Giriş

“Risk” anlayışı tarixən bu və ya digər fəaliyyətlə əlaqədar ola biləcək arzuolunmaz hadisələrin insan tərəfindən dərk olunması əsasında formalaşmışdır. Müxtəlif sahələrə aid mənbələrdə risk adətən təhlükə, uğursuzluq kimi izah edilir. İdarəetmə fəaliyyəti nöqtəyi-nəzərindən risk bir təşkilatın (qurumun) perspektivdə strateji və əməliyyat məqsədlərinə nail olmasına təsir göstərə biləcək ehtimal olunan hadisə kimi təsvir edilir.

Mənfi təsirin azaldılması məqsədilə risklər idarə edilməli və bu fəaliyyətlərə sistemli yanaşma tətbiq olunmalıdır. Risklərin idarə edilməsinə sistemli yanaşma deyərək təşkilatın daxili və xarici mühiti ilə qarşılıqlı əlaqəsinin optimallaşdırılmasına yönəlik prinsip, metod və resursların məcmusu, təşkilatın kompleks məqsədyönlü fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsini özündə ehtiva edən idarəetmə başa düşülür.

Kənd təsərrüfatının bazar mühitində dayanıqlı fəaliyyətini və inkişafını təmin etməkdən ötrü təbii, texnoloji, sosial-iqtisadi, makroiqtisadi və s. risklərin təsirlərinin öncədən proqnozlaşdırılması böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Daxili məzmununa görə risklərin idarəedilməsi fəaliyyəti kənd təsərrüfatının başqa aspektlərinin idarəedilməsi fəaliyyətlərindən tam fərqli xarakter daşıyır. Bu ilk növbədə hər hansı idarəetmə qərarının

birbaşa və dolayısı ilə risklə bağlılığından irəli gəlir.

Qeyd etmək lazımdır ki, mövzu ilə əlaqədar ölkədaxili ədəbiyyatlarda maliyyə sektorunun və sənaye istehsalının riskli (qeyri-müəyyənlik) şəraitdə idarəedilməsi məsələlərinə yetərincə diqqət ayrılması fonunda kənd təsərrüfatına aid risklərin qiymətləndirilməsi prosesinin konseptual-metodoloji problemləri müəyyən dərəcədə arxa planda yer almışdır.

Kənd təsərrüfatı bir çox risklərə məruz qalan sahədir. Bu sahənin üzləşdiyi risklər ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin ümumi vəziyyətinə və insanların yaşayış səviyyəsinə ciddi təsir göstərdiyi üçün elmi tədqiqat obyektini kimi böyük maraq doğurur.

Tədqiqatın metodları

Məqalə hazırlanarkən tədqiqat metodlarından müqayisə və təhlilə üstünlük verilmişdir. Müxtəlif ölkələrin kənd təsərrüfatı sahəsində risklərin idarəedilməsi sistemlərinin yaradılması üzrə yerinə yetirilmiş beynəlxalq layihələrin nəticələri analiz edilmiş, müqayisələr aparılaraq oxşar və fərqli cəhətlər üzə çıxarılmış və ölkəmizə uyğun olan xüsusiyyətlərə diqqət yetirilmişdir.

Problemin təhlili

Risklərin təsnifləşdirilməsi

Beynəlxalq təcrübədə kənd təsərrüfatı risklərinin təsnifatı* ilə əlaqədar müxtəlif yanaşmaların müşahidə olunmasına baxmayaraq son onilliklərdə Dünya Bankının, OECD-nin və FAO-nun nəzarəti altında müxtəlif ölkələrdə yerinə yetirilən layihələrdə [1, 2, 5, 6, 7, 8] kənd təsərrüfatına xas olan risklər əsasən beş əsas qrupa bölünmüşdür:

1) İstehsal (əməliyyat) riskləri son məhsulun ərəsəyə gəlməsi fəaliyyətləri və hadisələri ilə bilavasitə bağlıdır.

2) Bazar riskləri istehsal prosesinin giriş və çıxış qiymətləri ilə bağlı qeyri-müəyyənliklə əlaqədardır. Bura bazarlarda müşahidə edilən sair qeyri-müəyyənlikləri də aid etmək olar.

3) Maliyyə riskləri müxtəlif maliyyə aktivləri və kreditlərlə bağlıdır. Kənd təsərrüfatı mülkiyyəti və fiziki kapitalı ilə bağlı risklər də maliyyə risklərinə aid edilə bilər.

4) İnstitusional risklər son vaxtlar kənd təsərrüfatı üçün önəmli xarakter daşımaqdadır. Bu qrupa kənd təsərrüfatının gəlirliliyinə təsir edə bilən dövlət qərar və təsirlərini aid etmək olar. Misal üçün ekoloji tələbləri sərtləşdirən qanun və siyasətlərin qəbulunu göstərmək olar.

5) Sair risklərə isə yuxarıdakı qruplara aid edilməyən risklər daxil edilir.

Bir çox layihələrdə uğurla sınaqdan çıxdığına görə göstərilən təsnifat ölkəmizin kənd təsərrüfatında mövcud risklərin təsnifləşdirilməsi üçün məqsədəuyğun hesab edilmir. Risklərin qiymətləndirilməsi fəaliyyətlərində ilk növbədə diqqət istehsal risklərinə yönəldiyi üçün həmin qrupa aid risklərin, onların məzmununun dəqiqləşdirilməsinə ehtiyac yaranır.

İstehsal (əməliyyat) riskləri – istehsal fəaliyyəti və onun təminatı ilə bağlı biznes-proseslərin, sistem və insan amilinin qeyri-adekvatlığı və ya səhvlərinin nəticəsində birbaşa və ya dolaylı yollarla zərər vuran risklərdir. Bunlara aşağıdakılar aid edilir:

* Müxtəlif risk mənbələri arasında olan risk sərhədləri şərti xarakter daşıyır.

1) İstehsalın texnoloji prosesi üzrə - (torpaq və becərmə işləri, heyvanların bəslənməsi, xammalın emalı, hazır məhsulun istehsalı və s.) təbii-iqlim durumu, istehsal avadanlıqlarının fəaliyyəti, istehsalat təhlükəsizliyi, təbii fəlakətlər, istehsal boşdayanmaları və s.

2) Maddi-texniki təminat prosesi üzrə - (istehsal prosesinin zəruri resurslarla təminatı). Bu qrupa aid risklər istehsal prosesi üçün zəruri xammal, material, ehtiyat hissələri və s. elementlərin qıtlığı və ya vaxtında çatdırılmaması ilə əlaqədardır. Məsələn üçün əkin və məhsulun yığım kampaniyalarının vaxtli-vaxtında müvafiq olaraq toxum və yanacaq təmin edilməməsini göstərmək olar.

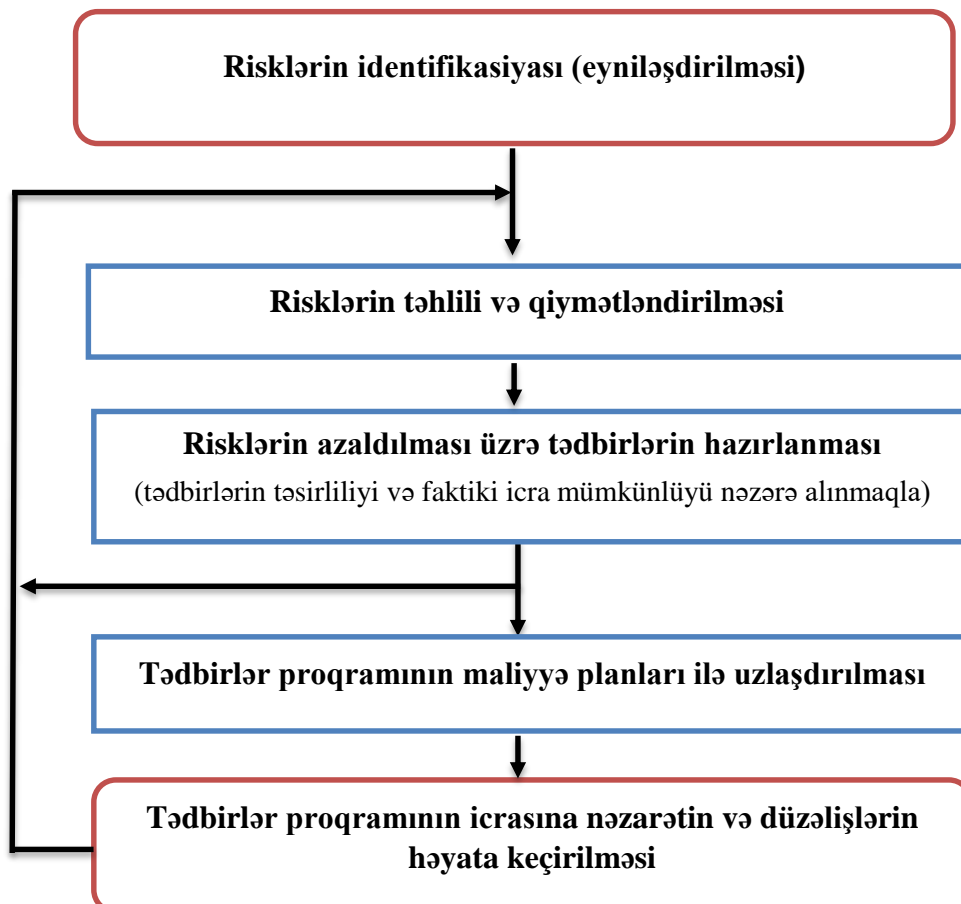
3) Hazır məhsulun və xammalın logistikası üzrə - risklər anbar və daşınmalar logistikasını əhatə edir. Kənd təsərrüfatı məhsullarının əksəriyyətinin tez xarab olan olması bu risklərə xüsusi diqqət verilməsini şərtləndirir.

4) İstehsalın daxili və xarici mühitə təsirləri üzrə - bu qrupa maraqlı tərəflər qarşısında məsuliyyət (əməyin mühafizəsi, sağlamlığın qorunması) və ekoloji risklər aid olunur.

Risklərin idarə edilməsi

Risklərin idarə edilməsi prosesi risklərin effektiv idarə edilməsi üçün lazımı prosedur və qiymətləndirmə metodologiyasına əsaslanır. Bir çox hallarda üsul və metodların tətbiqi və effektivliyi konkret sahənin, təşkilatın (təsərrüfatın) spesifik xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir. Lakin bütün hallarda risklərin idarə edilməsi prosesi İSO 31000:2018 beynəlxalq standartının tələbləri əsasında [4] Şəkil 1-də göstərilən mərhələlərdən ibarət olur.

Şəkil 1. Risklərin idarə edilməsi prosesinin əsas mərhələləri

Risqlərin identifikasiyası (eyniləşdirilməsi)

Bu mərhələnin məqsədi risklərin müəyyən edilməsi və geniş əhatəli siyahısının tərtib olunmasıdır. Müəyyənətmə prosesi təşkilat tərəfindən riskin mənbəyinə nəzarət edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq bütün risklərinə şamil olunur. İdentifikasiya işlərinə tədqiq edilən sahə və fəaliyyət üzrə müvafiq biliyə və təcrübəyə malik olan şəxslər cəlb edilməlidir.

Risqlərin identifikasiyası zamanı aşağıdakı üsul və mənbələrdən istifadə olunur:

1) İş axınları sxemlərinin (texnoloji proseslərin) təhlili

Prosesin hər bir mərhələsi üzrə risklərin detallı şəkildə üzə çıxarılmasına imkan verir. İstehsal (əməliyyat) risklərinin müəyyənəşdirilməsi zamanı istifadə edilən ən səmərəli alətlərdən biridir. Nəticələr “Risqlərin eyniləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi kartında” əks olunur (bax: Şəkil 2.).

Şəkil 2. Risqlərin eyniləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi kartı

Tarix:		Təşkilat:			Qiymətləndirmə qrupunun rəhbəri və üzvləri:				
		Bölmə, sahə:			(vəzifələri və S.A.A.)				
		Proses:							
№	İşlərin (prosesin) yerinə yetirilməsi mərhələsi, vəzifəsi	Potensial risk	Riskin mənbəyi, səbəbi	Riskin nəticələri	Mövcud önləyici tədbirlər (riskin qiymətləndirmə zamanı)	Riskin qiymətləndirilməsi			
						şiddəti	ehtimalı	qiyməti	Dərəcəsi A/O/Y
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Risqlərin idarəedilməsi sektoru tərəfindən müəllifin iştirakı ilə hazırlanmışdır.

2) Statistik və tədqiqat məlumatlarının təhlili, bençmarking

Risqlərin müəyyənəşdirilməsi üçün mütəmadi olaraq müxtəlif əlçatan mənbələrdən əldə edilmiş statistik və tədqiqat məlumatlarının təhlilləri. Daxili və/və ya kənar oxşar təşkilatların müsbət təcrübə və itkiləri barədə informasiyalar zəngin tədqiqat mənbəyidir. Nəticələr azad şəkildə tərtib edilən analitik arayışlar formasında təqdim edilə bilər.

3) Audit nəticələrinin və hesabatların təhlili

Müxtəlif təyinatlı daxili audit və yoxlama hesabatları əvvəllər meydana çıxmış uyğunsuzluqlardakı risklərin müəyyən olunması və incələnməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Kənar təşkilatların auditlərinin hesabatları, dövlət orqanlarının yoxlama aktları da risklərin üzə çıxarılması və dəyərləndirilməsi üçün vacib mənbədir.

4) Sorğuların və müsahibələrin keçirilməsi

Sorğular və müsahibələr risklərin profilaktikası və əlavə dəqiqləşdirilmiş məlumatların əldə edilməsi məqsədləri üçün istifadə edilir.

5) Müşahidələrin aparılması

Prosesləri kənardan seyr etməklə və mülahizələr formalaşdırmaqla həyata keçirilən bir üsuldur. Yerinə yetirilən işlərə və proseslərə nəzər salınmasını və müvafiq sənədlərə baxışı nəzərdə tutur.

Risqlərin təhlili

Risqlərin təhlili onların səbəb və mənşəyinin, müsbət və mənfi nəticələrinin, sonuncuların başvermə ehtimallarının tədqiqini nəzərdə tutur və aşağıdakıları ehtiva edir:

- Risk amillərinin və onların neytrallaşdırılması üzrə tədbirlərin müqayisəsini;
- Konkret problemin mümkün həll variantlarının üzə çıxarılmasını;
- Qəbul edilməsi nəzərdə tutulan həll və qərarların tətbiqi nəticəsində baş verə biləcək potensial nəticələrin və kənar effektlərin müəyyən edilməsini.

Risqlərin təhlili kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərindən istifadə edilməklə həyata keçirilir və bunun üçün IEC 31010:2019 standartının tövsiyə etdiyi müxtəlif metod və modellərdən [3] istifadə olunur. Həmin metodların şərti təsnifatı Cədvəl 1-də verilir:

Cədvəl 1.

№	Təhlilin növü	Risk təhlili və qiymətləndirilməsi metodları
1	Keyfiyyət	- “Beyin fırtınası”; - Nəzarət və izləmə kartları, matrisalar; - Müxtəlif ekspert təhlili metodları (məsələn, Delfi).
2	Kəmiyyət	- Əvvəlki hadisələrin statistik təhlili; - Kompüter modelləşdirilməsi və s.

Mənbə: IEC ISO 31010:2019 beynəlxalq standartı

Təhlil və qiymətləndirmə metodları seçilərkən aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- *risqlərin mürəkkəbliyi və miqyası;*
- *metod və modellərin istifadə olunmasının məqsədi və əhəmiyyəti;*
- *metod və modellərdə istifadə edilən yanaşmalar;*
- *zəruri məlumat bazasının mövcudluğu;*
- *məlumatoplama sistemlərinin adekvatlığı;*
- *işçi və mütəxəssislərin sahə üzrə təcrübə və bilik səviyyələri.*

Kənd təsərrüfatı sistemində fəaliyyət sahələrinin müxtəlifliyini və mürəkkəbliyini və eyni zamanda risk yanaşmasının idarəetmə qurumları və fermerlər arasında əlçatan üsullarla yayılması zəruriliyini nəzərə alaraq risqlərin təhlili və qiymətləndirilməsi üçün nəticələrin şiddətini və başvermə ehtimalını birləşdirən L tipli matrisanın [3] istifadəsi məqsədəuyğun sayılmış və Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Risklərin idarəedilməsi komitəsinin 18.03.2019-cu il tarixli iclasında təsdiq edilmişdir. Bu metod risqlərin dərəcələndirilməsi prosesində keyfiyyət və qismən kəmiyyət yanaşmalarının vəhdətini təmin edir və gələcəkdə daha dərin risk təhlili alətlərinin tətbiqi üçün zəmin yaradır.

Risqlərin qiymətləndirilməsi

Risqlərin qiymətləndirilməsi risqlərin eyniləşdirilməsi və təhlili prosesində əldə edilmiş nəticələr əsasında həyata keçirilir. Bu zaman kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin təhlili əsasında risk səviyyəsi qiymətləndirilir. Risklərin eyniləşdirilməsi və təhlili mərhələlərindən sonra risqlərin qiymətləndirilməsi nəticələrin şiddətini və başvermə ehtimalını birləşdirən aşağıdakı düstur əsasında həyata keçirilir:

$$R = E \times N$$

burada:

R – riskin dərəcəsi, bal;

E – riskin başvermə ehtimalı, bal;

N – riskin nəticəsinin şiddəti, bal.

Riskin başvermə ehtimalı Cədvəl 2-də göstərilən meyarlar əsasında müəyyən edilir.

Cədvəl 2.

Bal	Ehtimal	Açıqlama
1	Aşağı	Başvermə ehtimalı 1 ildə 20%-dən artıq deyil.
2	Orta	Başvermə ehtimalı 1 ildə 21-50% arasındadır.
3	Yüksək	Başvermə ehtimalı 1 ildə 50%-dən yuxarıdır.

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Risklərin idarəedilməsi sektoru tərəfindən müəllifin iştirakı ilə hazırlanmışdır.

Riskin nəticəsinin şiddətinin Cədvəl 3-də göstərilən meyarlar əsasında müəyyən edilməsini təklif edirik. Cədvəl kənd təsərrüfatının çoxsahəli bir fəaliyyət sferası olmasını nəzərə alır və risk qiymətləndirilməsi prosesini asanlaşdırır.

Cədvəl 3.

Bal	Şiddət	Bitkiçilik	Heyvandarlıq və quşçuluq	Sağlamlıq və təhlükəsizlik	Ətraf mühit
1	Aşağı	Əkin sahələrinə və bitkilərin məhsuldarlığına cüzi təsir. Gəlirlərin azalmasına minimal təsir.	Heyvanların sayına və məhsuldarlığına cüzi təsir. Heyvanların sağlamlığına cüzi təsir. Baytarlıq tədbirləri tam əhatə olunur.	Yüngül zədə və rahatsızlıq Tibbi xidmət tələb olunmur Cüzi iş vaxtı itkisi	Bioloji və fiziki mühitə cüzi təsir. Bərpa işləri üçün hər hansı xərc tələb olunmur.
2	Orta	Əkin sahələrinə və bitkilərin məhsuldarlığına orta təsir. Hiss olunacaq dərəcədə gəlirlərin itirilməsi.	Heyvanların sayına və məhsuldarlığına orta təsir. Heyvanların sağlamlığına orta təsir. Baytarlıq tədbirləri natamam əhatə olunur.	İş qabiliyyətinin daimi itirilməsi ilə nəticələnən travmalar və sağlamlığa dəyən zərər.	Ekologiyaya vurulan orta səviyyəli zərər. Bərpa işləri üçün müəyyən xərc tələb olunur.

3	Yüksək	Əkin sahələrinə və bitkilərin məhsuldarlığına katastrifik təsirlər. Bərpaolunmaz zərərin vurulması.	Heyvanların sayına və məhsuldarlığına katastrifik təsirlər. Heyvanların sağlamlığına ciddi təsir. Baytarlıq tədbirləri qismən əhatə olunur.	Kütləvi zəhərlənmə Əlillik Ölüm halları	Ekologiyaya vurulan uzunmüddətli zərər. Cərimə ödənişləri. Bərpa işləri üçün böyük həcmdə xərc tələb olunur.

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Risklərin idarəedilməsi sektoru tərəfindən müəllifin iştirakı ilə hazırlanmışdır.

Yuxarıdakı cədvəllər əsasında aparılmış təhlildən sonra hər bir riskin L tipli Matrix Diaqramı [3] üzərində qiymətləndirilməsi aparılır. Matrisanın bir tərəfində riskin başvermə ehtimalı, digər tərəfində isə riskin nəticəsinin şiddəti (zərərin ciddiliyyəti) göstərilir.

Şəkil 3. Risklərin qiymətləndirilməsi matrisası

			Nəticənin şiddəti (bal)		
			1	2	3
			Aşağı	Orta	Yüksək
Ehtimal (bal)	1	Aşağı	1	2	3
	2	Orta	2	4	6
	3	Yüksək	3	6	9

Qiymətləndirmənin nəticəsində risklərin dərəcəsi müəyyən olunur:

- 1) Yaşıl rəngli** zonaya (1-2) düşən risklər prosesin və ya təşkilatın fəaliyyətinə, maliyyə vəziyyətinə və məqsədlərin əldə edilməsinə hər hansı ciddi təsir göstərmir. Bu risklər şərti olaraq “**aşağı**” risklər sayılır.
- 2) Sarı rəngli** zonaya (3-4) aid olan risklər prosesin və ya təşkilatın fəaliyyətinə, maliyyə vəziyyətinə və məqsədlərin əldə edilməsinə orta səviyyədə təsir göstərə bilər. Bu risklər şərti olaraq “**orta**” risklər sayılır.
- 3) Qırmızı rəngli** zonaya (6-9) düşən risklər prosesin və ya təşkilatın fəaliyyətinə, maliyyə vəziyyətinə və məqsədlərin əldə edilməsinə çox böyük təsir göstərə bilər və başvermə ehtimalı olduqca yüksəkdir. Bu risklər “**yüksək**” risklər sayılır.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2019-cu ilin birinci yarısında Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi nəzdində fəaliyyət göstərmiş Risklərin idarəedilməsi sektoru tərəfindən yuxarıda göstərilən metodologiya əsasında kənd təsərrüfatına aid istehsal xarakterli risklərin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi üzrə işlər aparılmışdır. Nəticə etibarilə bitkiçilik, toxumçuluq, heyvandarlıq və texniki təminatla əlaqədar yüksək və orta səviyyəyə aid 54 risk müəyyən olunaraq qiymətləndirilmişdir.

Nəticə

Yuxarıda göstərildiyi kimi, kənd təsərrüfatı bir çox amillərin təsirinə məruz qaldığı üçün risklərin qiymətləndirilməsi məsələləri çoxşaxəli xarakter daşıyır. Risklərin qiymətləndirilməsi fəaliyyətlərində ilk növbədə diqqət istehsal risklərinə yönəldiyi üçün həmin qrupa aid risklərin, onların məzmununun dəqiqləşdirilməsinə aydınlıq gətirilmişdir.

Məqalədə risklərin qiymətləndirilməsi üçün təklif edilən metod əsasən statistik məlumatların az olması şəraitində istifadə edilir. Eyni zamanda, riskin qiymətləndirilməsində istifadəsi təklif edilən nəticələrin şiddətini müəyyən edən cədvəl kənd təsərrüfatının çoxşahəli istehsal sferası olmasını (bitkiçilik, heyvandarlıq) və bəzi ünsürlərin iştirakını (işçilər, ətraf mühit) nəzərə alır və qiymətləndirmə prosesini xeyli asanlaşdırır. Bu yanaşma risk matrisasının strukturunda da öz əksini tapmışdır. Belə ki, risklərin qiymətləndirilməsi 4, 5 və ya daha yüksək ballı matrisalar əsasında yerinə yetirilə bilər. Lakin matrisa seçən zaman onun şəraitə uyğun və eyni zamanda, istifadə üçün asan olmasına diqqət yetirilmişdir.

“Risk” ehtimala əsaslanan kateqoriya olduğundan onun kəmiyyət baxımından qiymətləndirilməsi riyazi statistikanın məşğul olduğu əsas mövzulardan biridir. Risklərin qiymətləndirilməsinin statistik metodundan o hallarda istifadə edilir ki, təşkilat təhlil edilən obyektə bağlı kifayət qədər dürüst məlumat bazasına malik olsun. Bu metodun tətbiqi zamanı itkilərin başvermə ehtimalının hesablanması üçün təşkilatın keçmişdəki fəaliyyəti ilə bağlı bütün məlumatlar təhlil edilir. Hesab edirik ki, son dövrlərdə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən yüzminlərlə fermer haqqında məlumatları özündə birləşdirən Elektron Kənd Təsərrüfatı İnformasiya Sisteminin (EKTİS) tam həcmdə işə salınması və Nazirliyin Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin <http://agrodata.az> məlumat bazasının davamlı olaraq zənginləşdirilməsi risklərin qiymətləndirilməsi fəaliyyətlərində daha çox statistik metodlardan istifadə üçün zəmin yaradacaqdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyatlar

1. FAO, “Managing risk in farming by David Kahan”, www.fao.org/publications, 2013
2. Government of India Planning Commission, “Report of Working Group on Risk Management in Agriculture for XI Five Year Plan (2007 – 2012)”, New Delhi, 2011
3. IEC 31010:2019, Risk management – Risk assessment techniques, <https://www.iso.org/iso-31000-risk-management>.
4. ISO 31000:2018 Risk management – Guidelines, provides principles, framework and a process for managing risk, <https://www.iso.org/iso-31000-risk-management>.
5. Shingo Kimura, Jesús Antón, “Risk Management in Agriculture in Australia”, OECD Committee for Agriculture, www.oecd.org/agriculture, 2011
6. Shingo Kimura, Jesús Antón, “Risk Management in Agriculture in Spain”, OECD Committee for Agriculture, www.oecd.org/agriculture, 2011
7. The World Bank, “Azərbaycan kənd təsərrüfatında orta təbəqənin yaradılması: Kənd Təsərrüfatı Sektorunda Risklərin Qiymətləndirilməsi tədqiqatının nəticələri”, Dünya Bankı Qrupu, 2018.
8. Германо-Российский политический диалог, «Риск менеджмент в сельском хозяйстве Германии», www.agrardialog.ru, 2015

Ph.D., G.G. Sharifov, Head of the Department of Quality Management of “Agricultural Procurement and Supply” LLC Ministry of Agriculture of the Republic of Azerbaijan

Ph.D., F.F. Fikratzade, Director of the Agricultural Economics Research Center of the Ministry of Agriculture of the Republic of Azerbaijan

About methodological bases of the risk assessment process in agriculture

Summary

The formation of a risk management system in agriculture requires a more thorough study of its methodological base. In this regard, the existing classifications of agricultural risks are considered, the requirements for production risks are specified taking into account local specifics. For risk assessment, a matrix, tables of probability and severity of consequences are proposed, information and examples of documents used in the process of determining and assessing production risks in agriculture of the Republic of Azerbaijan are given.

Keywords: *risk-management system, agriculture, classification of risks, operational risks, identification of risks, risk analysis, risk assessment.*

D.ф.э.н., Г.Г. Шарифов, Нач.отдела управления качеством ООО “Аграрные закупки и снабжение” МСХ Азербайджанской республики

D.ф.э.н., Ф.Ф. Фикретзаде, Директор Центра Аграрных Исследований МСХ Азербайджанской республики

О методологических основах процесса оценки рисков в сельском хозяйстве

Резюме

Формирование системы управления рисками в сельском хозяйстве требует более тщательного изучения ее методологической базы. В этой связи рассмотрены существующие классификации сельскохозяйственных рисков, уточнены требования к производственным рискам с учетом местной специфики. Для оценки рисков предложена матрица, таблицы вероятности и тяжести последствий, приведены сведения и примеры документов, использованных в процессе определения и оценки производственных рисков по сельскому хозяйству Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: *система риск-менеджмента, сельское хозяйство, классификация рисков, операционные риски, идентификация рисков, анализ рисков, оценка рисков.*